پښتو تذکرة الاولياء

د

سليمان ماکو

(٦١٢ هـ ق تاليف)

سريزه، سمون او نښلوني

د

پوهاند عبدالحی حبيبی

پنځوس کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په کلي کي، د زړو کتابو د پيدا کولو په اسره، د هغه ځای په ماجتو کي گرځيدم.

لرغونی حجری او د خاورو او گرزونو ډکي طاقچی می پلټلې، چي ډيری زړی او ورستي پاڼي او کاغذونه به هلته، د خزدکو او خټکانو خوراک و.

دی سره شوړيدلو پاڼو ته چا له دی لاس نه وروی چی د زړو خطی او چاپ سوو قرآنو پاڼی به هم ورسره وی، او خلکو به په دی سبب چی د قرآن عظيم [illegible] شيرو او [illegible]وړينو سوو پاڼو بی [illegible] حتی می [illegible] سی دغه [illegible] په [illegible] زړو [illegible] اچولی [illegible] په يو د [illegible] په يوه گوښه طاقچه کی ايښوولی، چی د انسان يا حيوان تر پښو لاندی نه سی.

خلك ساده او نالوستی وو، نه پوهيدل، چی ښايی په دغو زړو گرز او دود وهلو پاڼو کی به د اسلافو د ارزښتمنو آثارو څخه، د کوم گټه ور کتاب څو پاڼی هم وی.

هغه وخت زما د ځوانی ورځی وی، له يوه کلی څخه به بل کلی ته پلی تلم، اولکی به می تر پښو کښلی چی گوندی داسی يو څه لاس ته راسی، چی هغه د خوندی کيدو وړ وی.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه تمه او هيله، يوه ورځ، په يوه ماجت کې پر يوه خطي دود وهلې د گرزو ډکه، خزدکو خوړلې نسخه پيښ سوم. دا د حنفي فقه د فروعو د کنز الدقايق يوه د هند چاپ، بې سروپايه شوړيدلې نسخه وه چې د پاڼو په منځ کې يې ځلور پاڼې په يوه بل ډول پرتې وې، خو د خزدکو د تطاول وار لا نه و ور رسيدلی.

دا پاڼې دولس نيم سانتي متره پسور او پنځلس سانتي متره اوږدوالی لري، خط يې بد او بې خونده نسخ، خو کله کله نستعليق ته ورته دی. پر هغسې سپين کاغذ کښل سوې دي، چې په قندهار کې يې کوکاني کاغذ باله (ښايي خوقندي؟)

د مخو د ليکو عدد مختلف دی، مثلا لومړی مخ ١٦ ليکې، دريم مخ ١١ ليکې، ځلرم ٩ ليکې، او آخر مخ ١٢ ليکې لري.

په لومړی ليدنه دا ښکاره سوه چې دا پاڼې پښتو دي، او تر لومړی مخ دمخه چې کومه صفحه سپينه ده د متن په خط (هذا کتاب تذکرة اوليا) پر کښل سوی دی.

د دې خط او املا لوستنه زما له پاره ډير سخت کار و، لس کاله دا پاڼې زما سره نالوستې پاته سوې. خو په ١٣٢٠ ش کال چې ما د پښتانه شعراءلومړی ټوک چاپاوه نو مې وکړای سوای چې دا پاڼې گرده ولولم، او د دغه کتاب د ٦٤ او ٦٥ مخ تر منځ، د اصلي پاڼو د عکسونو سره يو ځای، د پښتو ادبياتو د پلټنې او گروېرنې ډگر ته را ووتلې.

د کتاب مولف سليمان د بارک خان زوی، په قوم ماکو سابزی، د ارغسان اوسيدونکی و چې په ٦١٢ هجري قمري کال يې دا د اولياوو تذکره کښلې وه.

د سليمان د تذکرې د دغو ځلورو پاڼو تاريخي او ادبي ارزښت له دې جهته ډير دی، چې د پښتو نثر ډيره لرغونې نمونه موږ ته را سپاري، او بيا درې سوه کاله وروسته موږ د پير روښان او اخوند درويزه مسجع نثرونه لرو، خو د سليمان ماکو د نثر په توگه، بله پخوانې نسخه تر اوسه نلرو.

کله چې د دې تذکرې دغه پاڼې پيدا سوې، هغه مې په دې دا وروسته پنځوسو کلو کې پښتانه شعراء او د پښتو ادبياتو تاريخ (دوهم ټوک) کې معرفي کړې، او نورې مقالې او څيړنې مې هم پر خپرې کړې، چې د هېواد په داخل او خارج کې د پوهانو د توجه وړ وگرزيدې.

اوس زما زلمی شاگرد، ښاغلي هيوادمل همت وکړ، او دغه سره پاشلې ليکنې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونې یې سره را غونډې کړې چې دا دې اوس اصله لاس ته راغلې نسخه او د هغې نقل د متن په توګه، او زما ځنې څېړنې او څرګندونې یې د مقدمې شرحو او تعلیقاتو په توګه یو ځای ورسره خپرېږي.

زه د ښاغلي زلمي د دې زیار مننه کوم، او ده ته د پوهې او څېړنې د زیاتوالي او توفیق غواړم، چې سبا ته په حقه زموږ ځای ونیسي.

کابل، جمال مینه ۲،۲۰، ۶۱

د پښتو خادم: عبدالحی حبیبي

سریزه

د پخوانو آریایانو او د اکثرو نورو اقوامو زاړه ادبي آثار منظوم وو او منثور یې ډېر لږ پاته دي.

ویدا او اویستا دواړه منظوم وو د سنسکرت زاړه کتب هم اکثر منظوم دي. نو له دې جهته د آریایي اقوامو د نظم تاریخ تر نثر دمخه دی. په دې کې هیڅ شك نسته، چې د ژبې اساس پر نثر ایښودل کېږي مګر څنګه چې بشر خپل پخوانی ادبي آثار په حافظه کې ساتله، او د لیك او تحریر فن لا نه و ایجاد سوی نو د حافظې د ساتلو لپاره نظم تر نثر آسانه و او هر کله به د آریایي اقوامو ریشیانو (شاعرانو) خپل دیني او اجتماعي مطالب نظم کول، او حماسي شاعرانو به خپل جنګي او حماسي اشعار په منظوم ډول پېودل. د ویدا قدیم آثار د دغو ریشیانو د قریحې نتایج دي، اوستا هم د زرتشت او د ده د اتباعو ګیتونه او سندرې دي، د زاړه یونان ایلیاد او اوډیسه هم د هومر حماسي سرودونه دي.

د پښتو ژبې په ادبي تاریخ کې هم موږ ته تر اسلام را وروسته، لومړي منظوم اشعار لاس ته راغلي دي، او د قدماوو په دوره کې تر (۶۰۰هـ ق) دمخه د کوم منثور اثر درک نه لرو، فقط هاشم سرواني (د سالو وږمه) یو کتاب راته معلوم دی، مګر منظوم اشعار خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر دی چی لکه پخوانی آریایی متون سینه په سینه را نقل سوی، او وروسته په کتابو کی ضبط سوی، او تر موږ پوری را رسیدلی دی.

ځکه چی پښتو ژبه د قدیمو منظوماتو په شهادت موجوده وه، نو طبعاً به یی نثر هم درلود، مگر ښایی چی د لیك او تحریر د نه والی په سبب (نثر) نه وی ضبط سوی، او که څه هم و، هغه به د زمانی څپو وروسته وړی وی.

په دغه علت نو موږ د قدماوو په دوره کی تر (٦٠٠ ه ق) پوری د پښتو نثر نسو موندلای، او تر دغه وروسته د متوسطینو په دوره کی چی څلور پیړی ده، د نثر نمونی لرو او نثر لیکونکی پښتانه پیژنو چی کتب یی تالیف کړی دی.

د مغلو تر تاړاک دمخه یعنی تر (٦٠٠ هـ ق) پخوا د پښتو ژبی ادبی مراکز، غور، هلمند، ارغنداو او د ترنك ورشو گانی وی، څنگه چی دغه مراکز د مغولو خونخورو لښکرو وران کړل او د مدنیت یوه بولگه یی نه پکی پریښوه، نو ښایی چی د پښتو ډیر کتب او آثار هم ورسره تباه سوی وی.

یو ټینگ دلیل سته چی د (٦٠٠ هـ ق) په حدودو کی چی د نثر کومه نمونه موجوده ده، هغه ډیره پخه او متینه او خوږه ده، د یوی ژبی نثر چی دی درجی ته را رسیږی طبعاً یی باید دمخه ابتدایی مراحل طی کړی وی، څو د طفولیت له مراتبو څخه د رشد او پخوالی درجی ته راغلی وی.

نو له دی خبری څخه استدلال کوو، چی باید ډیر دمخه لااقل دوی دری پیړی پر پښتو نثر تیری سوی وی، څو د اوومی پیړی متانت او پوخوالی یی میندلی وی.

له دی لنډو یادونو وروسته به زه د پښتو د لومړنی تر لاسه سوی نثر لیکوال در وپیژنم او بیا به یی په نثر او خصوصیاتو وږغیږم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سليمان ماکو

د تذکرة الاولياء ليکوال

(۶۱۲ هـ ق)

د پښتو ژبې له پخوانو ليکوالو او نثر ليکونکو څخه چې تر اوسه معلوم سوي دي يو غټ او مقتدر ليکوال سليمان ماکو دی.

دی د بارک خان صابزي ماکو زوی دی، چې د قندهار په ارغسان کې اوسيده، د ماکو قبيله تر اوسه هم په لږ تعداد هوري اوسي، او په ابداليو (درانيو) کې شامليږي. سليمان له دې قومه يو پوه ليکوال راوتلی دی، او د پښتونخوا په غرو او رغو کې يې سياحتونه کړي او د خپل عصر مشهور روحاني او ادبي رجال يې ليدلي دي.

دی پخپله وايي: چې په (۶۱۲ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځيدم، او د لويانو مراقد مې ليدل او پلټل، داسې ښکاري چې سليمان تر دغه مفيد او گټور سفر وروسته موفق سو چې د پښتو نومورو بزرگانو په احوال کې يوه تذکرة الاوليا وليکي او د دوی ويناوې او اشعار په دې کتاب کې خوندي کړي. دا کتاب متاسفانه چې ټول اوس ورک دی، خو لومړي اووه مخه يې ما تر ۱۳۱۹ ش کال دمخه په قندهار کې وموندل او د هغو مخو عکسونه مې د کابل په سالنامه او بيا په پښتانه شعرأ لومړي ټوک کې خپاره کړل.

سليمان ماکو د پښتو يو پخوانی مورخ او نثر نويس دی، او د ده د نفيس او گټور کتاب دغه څو مخه د پښتو ژبې او ادبي رجالو د تاريخ لپاره داسې مفيد ثابت سول چې د ادب او پښتو تاريخ يې تر اَبده مرهون دی.

سليمان ماکو مؤرخ

د سليمان تذکره د پښتو مشاهيرو او ادبي رجالو يو مفصل تاريخ دی چې د هر سړي احوال پکې بيانوي د هغه علمي او روحاني مقام ښيي، او بيا يې اشعار او ويناوې را نقلوي.

د تذکرې څو پاڼې چې پيدا سوې دي، دا ځيني معلوميږي چې سليمان د پښتو مشاهيرو احوال په داسې ډول ليکله چې پلانی سړی څنگه ژوند کاوه، چيرې اوسيده، پلار، نيکه او کورنۍ يې کومه او چيرې وه؟ اوله هغه سړي څخه د خلکو په خوله او زړو کې کومه وينا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شعر پاته دی؟

دی په خپل سیاحت کی د کاملانو حضور ته رسیدلی دی او کوم مشاهیر چی مړه وه، د هغو مراقد یی موندلی او لیدلی دی او د تاریخی وقایعو په ضبط کی یی ډیر د قت کړی دی په دیباچه کی پخپله وایی:

په سن دوولس او شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو گرځیدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ چی له سفره په کور کښینستم او تناکی می وچاودلی د پښو بیا پاځیدلم او له ځښتنه می مرستون سوم چی احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چی هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه یی لولی اوس.[1]

له دی ځخه ښکاری چی سلیمان په تذکره کی خپل مشاهدات او د سیاحت لیدل سوی او کتل سوی معلومات کښلی دی، او لکه پاخه مورخان د خپلو لیدلو او کتلو ځخه حکایت کوی، او یا هغه روایت لیکی چی له پښتنو ځخه یی په ټینگه اوریدلی دی.

د سلیمان تذکره د پښتو د پخوانو شاعرانو په احوال او آثارو کی زموږ یو پخوانی تاریخ او پوخ ماخذ دی هغه اووه مخه چی له دی تذکری ځخه لاس ته راغلی دی د دغو شاعرانو احوال پکی سته:(۱) شیخ بیټنی (۲) ملکیار غرشین (۳) شیخ اسمعیل (٤) قطب الدین بختیار. دا خبره هم باید هیره نه کړو چی سلیمان د پښتو رجالو په تاریخ کی هغه سبك نه دی تعقیب کړی، هغه چی د شیخ عطار په تذکرة الاولیا کی ټاکلی سوی و.

ځکه چی شیخ عطار یوازی د اولیاوو د زهد او تقوی حکایات سره را ټول کړی دی، مگر سلیمان د رجالو د ژوندانه احوال او د دوی اخلاق او کورنی او هم ادبی موقعیت ښیی او په دی ډول ډیر پوه سړی او سترگور مورخ ښکاری، نو د ده کتاب په حقیقت کی د تصوف کتاب نه دی بلکه د شعر او ادب یوه گرانبها مجموعه ده.[2]

د سلیمان په عصر کی د پارسی ژبی تذکری لیکلی سوی دی چی مشهوری یی هغه د شیخ عطار تذکرة الاولیا او بله د شاعرانو تذکره لباب الالباب ده چی محمد عوفی د (٦١٨ هـ

---

[1] تذکرة الاولیا قلمی

[2] کابل کالنی د ۱۳۱۹ کال گڼه د تاریخچه سبکهای اشعار پښتو مقاله او همدارنگه پښتانه شعرأ لومری ټوک، ۱۳۲۰ ش د ٦٥–٦٤ مخونو تر مییځ د تذکرة الاولیا عکسونه. کابل پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ق) په حدودو کی کښلی ده، د شیخ عطار تذکره خو تاریخی ډول کورټ هیڅ نه لری، اما تر عطار دمخه کشف المحجوب د صوفیانو مقامات او ملفوظات او اخلاق او اقوال بیانوی خو لږ لږ تاریخی احوال هم لری، د سلیمان تذکره یو څه د علی هجویری غزنوی کتاب ته ورته ده.

اما لباب الالباب چی د پارسی ژبی د شاعرانو تذکره ده، هم د دوی احوال او دقیقانه تاریخی کوایف نه لری بلکه زیاته برخه یی د دوی د اشعارو په نمونو ډکه کړی ده.

د سلیمان تذکره دا مزیت لری چی هم د رجالو اخلاق او احوال وایی او هم یی د کلام نمونی لری او هم د دوی روحانی مقامات او د تصوف برخه څرگندوی له دی جهته موږ د سلیمان تذکره د تذکره اولیأ او تذکره شعرأ تر منځ یوه جامعه نسخه گڼو او سلیمان یو بصیر مدقق مورخ او تذکره نگار بولو.

تر سلیمان ماکو دمخه د پښتو ژبی کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه، چی پخوا به د پښتو نثر څنگه و او څه سبك او ډول یی لاره، خو د سلیمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرگندوی، چی د دغه عصر نثرونه به دغسی پاخه وو او لکه د پارسی نثر چی هم په دغو غزنوی او غوری دورو کی متین او پوخ او خوږ و د پښتو نثر به هم ښه او د فصاحت اصولو ته نږدی و.

د سلیمان ماکو نثر که په تحلیلی سترگو ولیدل سی تر دغو درو عواملو لاندی یی نشو نما راته ښکاره کیږی، او په هغه ادبی محیط کی چی دی نثر وجود موندلی و، هم دا دری عوامل موجود و.

۱- د پښتو ژبی خپل اثر چی سلیمان پښتون و او د پښتو ژبی ویونکی و. نو طبیعی ده، چی دغه عامل به د ده د نثر پر ادبی بنیه او جوړښت پوره اثر درلود. او ښایی چی تر ده دمخه چی کوم نثاران موجود وو، د هغو د لیکولو سبك به هم پر ده دروند اثر لاره.

۲- په پارسی ژبه کی چی کوم لوی ادبی حرکت موجود و، او د سلیمان ماحول یی نیولی و، ضرور به یی د ده پر نثر هم اثر کړی وی.

۳- په دغه عصر کی پارسی نثر ښه رشد موندلی و، هم په غزنی او هم په خراسان او هم په هند کی خپل عروج ته رسیدلی و. تاریخ بیهقی او زین الاخبار او د محمد عوفی لباب الالباب او جوامع الحکایات تاریخ سیستان او بیا طبقات ناصری او نور کتب د دغه عصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم منثور آثار دی، ځکه چی پښتو هم د دغه ادبی چاپېر په منځ کی ژوند کاوه، نو یی اغیزی هم طبیعی وی.

په دغه عصر کی عربی ادب او عربی ژبی هم پوره او بشپړ اثر کړی و. پخپله پارسی نثر هم په ابتدأ کی تر دغه اثر لاندی نشو نما وکړه، او د (۵۰۰ هـ ق) په حدودو کی چی کوم پارسی منثور کتب ولیکل سوه، د عربی ژبی اغیزی پکی څرګندی دی، ځکه چی پښتانه هم د عربی ثقافت سره په دغه زمانه کی پوره ارتباط لری، پر پښتو هم د عربی اثر سوی دی.

د سلیمان ماکو په حیاتی محیط کی دغه دری سایقه موجود وو، چی هر یو پر ادبی تحول او د لیك او نثر پر ډول باندی طبعا اثر کوی، او زه هم تر دغو درو عواملو لاندی د سلیمان نثر تحلیلوم.

(۱) د ده پښتو

د سلیمان نثر د پښتو ژبی له خوا دوه اړخه لری، چی دواړه هم په ادبی تدقیق او پلټنه کی خورا مهم دی. یو اړخ یی د ادا طرز او جمله بندی او د عباراتو تلفیق او سره نښلول دی، چی څنګه خپل مطالب ادا کوی، څنګه جملی لیکی، او د کلام عمومی سیاق او سباق یی څنګه دی؟

دوهم د ده د نثر کلمات او الفاظ او لغات څنګه دی؟ آیا د ده په پښتو کی هم لکه پخوانی شعرأ ځینی متروک او مړه کلمات سته که یه؟ نو پخپله د پښتو ژبی له پلوه که د ده نثر وسپړل سی روان دی اغلاق او تعقید نه لری اوږدی او پیچلی جملی نه استعمالوی او د طبیعی مکالمی رنګ لری.

سلیمان د عباراتو په تلفیق او سره نښلولو کی استاد دی، او عبارات یی لنډ لنډ او واضح دی، جملی سره پریکوی او هری مبتدأ ته بیل خبر ورکوی، د متعددو معطوفو مبتداوو د پاره په یوه خبره اکتفا نه کوی، او هم له دی جهته یی نثر وضاحت او سلاست لری. او جزیل کلام باله کیږی.

د پښتو ژبی اصلی او طبیعی رنګ هم دغه دی، چی خبری یی پری پری وی، او هر کلام ځانله مستقل وی او ډیر معطوفات ونه لری، او یوه پر بله بار سوی جملی نه وی، چی پخوانی پارسی کی هم د نثر لیکلو مقبول سبك دغه و. مګر وروسته چی د مغولو د دوری ناوړه نثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواج سو، دغه وضاحت او جزالت او خوږ والی یی بایلود. لاندی د دواړو ژبو څخه مثالونه وګوری. د ابو الفضل بیهقی سره پریکړی او واضحی جملی: *پس رسول بر پای خاست و منشور و نامه را بر تخت نهاد و امیر بوسه داد و بوسهل زوزنی را اشارت کرد تا بایستد و خواندن گرفت.*[3]

د عطا ملك جوینی اوږده او سره نغښتلی معطوف عبارات چی څو قرنه تر بیهقی وروسته د مغولو د دوری په سبك لیکل سوی دی: *به سبب تغییر روزگار و تاثیر فلك دوار و گردش گردون و اختلاف عالم بوقلمون مدارس درس مندرس، و معالم علم منطمس گشته و طبقه طلبه آن در دست لگد کوب حوادث پایمال زمانه غدار و روزگار مکار شدند، و به صنوف صروف فتن و صحن گرفتار، و در معرض تفرقه و بوار معرض سیوف آبدار شدند و در حجاب تراب متواری ماندند.*[4]

په پخوانی پارسی کی د بیهقی او د ده معاصرینو لیك له طبیعی محاوری څخه لیری نه دی، اما د مغلو تر دوری وروسته اکثر لیکونه د محاوری له ډوله دونی لیری دی چی فرق یی په لومړی نظر سړی ته ښکاری.

د سلیمان ماکو پښتو نثر هم د پارسی د پخی انشا رنګ لری. کوم نثر چی په غزنوی دوره کی له ٤٠٠ هـ ق نه تر ٥٠٠ هـ ق پوری مروج و. لاندی جملات د نمونی په ډول د سلیمان ماکو له تذکری څخه راوړل کیږی:

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی ور وښانده او هوری مړ سو."[5]

خلاصه

د سلیمان نثر د عمومی محاوری څخه لیری نه دی، جملی یی پری پری دی، وضاحت لری، مقاصد لنډ لنډ ادا کوی، د یوی جملی خبر په بله پوری معلق نه پریږدی او ځینی هسی

---

[3] تاریخ بهقی ص٤٨

[4] جهانکشای جوینی ج ١ ص ٤ .

[5] د سلیمان ماکو تذکره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تعابیر او ادبی مصطلحات هم لری چی اوس نسته.

د مثال په ډول*تیاکی وچاودلی د پښو*. چی مقصد یی په خپل مسکن کی آرام کول او هوسایی ده.

ډیر زښت یی ووژل. چی په اوسنی اصطلاح له لومړیو دوو کلمو څخه یوه کافی ده، او دواړی نه وایو او دا *زښت*-زخت هغه د دری-پارسی سخت دی، چی د تاکید لپاره په سامانی او غزنوی پارسی کی ډیر مستعمل و او اوس هم موږ په پښتو کی کله کله وایو مثلا *سخت یی وواهه*. بل ځای وایی*پر نړی د ستن ړغو وه* یعنی پر دنیا یی د روحانیت او ستانه توب آوازه وه، چی اوس نه د*ستن* او نه د ړغو کلمات سته او نه داسی تعبیر څوک کوی. ښایی چی دا د هغه وخت تعابیر وی، چی اوس له ژبی څخه وتلی او مهجور دی.

دغسی نور ډیر کلمات په دی یو څو مخو کی مومو چی اوس یی په ژبه کی استعمال نادر دی او مړه ګڼل کیږی مثلا ګروهیدل*(ګرویدن)* مصدر پخوا موجود و، او د متقدمینو په دوره کی اصلی عنصر او ماده‌ګروه د عقیدی معنی در لوده، لکه چی د شیخ رضی او نصر لودی په اشعارو کی د ګروه کلمه راغلی ده، دلته د سلیمان ماکو په نثر کی د دی مادی څخه وګروهید په فعلی ډول راغلی دی، چی معنی یی*ګرویدن و* عقیده کرد ده. دا کلمه په وروستیو ادباوو کی هم مستعمله وه، مثلا خوشحال خان خټک وایی:

نه یی زړه په ما نرمیږی نه ګروهیږی
خدایه څه می سریکار شه له کافره

بمیا *(بومیا)* پخوا د رهبر او مرشد په معنی و، سلیمان لیکی: څو چه *بمیا سو* د وګړیه یعنی د عوامو رهنما سو، چی اوس دا کلمه متروکه او مړه ده.

دغسی دی:پاړکی (قطعه شعر) ستر ښتن (خدای بزرګ) ګڼون (شمار) کول (خاندان) دښن (دشمن) جوبله (جنګ) او نور کلمات راوړی چی اوس نه دی مستعمل او اکثر دغه کلمات تر ۱۰۰۰ه پوری لا هم په شعری دیوانو کی لیدل کیږی اما له محاوری څخه وتلی دی.

۲- د پارسی اثر

د پارسی ژبی د نثر اثر هم د سلیمان په انشأ کی ښکاری او دا د محیط بوه طبیعی اغیزه ده، چی ژبه هیڅکله ځان نسی ځنی ژغورلای، ځنی تراکیب او جملی د سلیمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نثر کی سته چی خاص د پارسی تراکیبو رنګ لری، مثلا مضاف الیه دمخه کول، لکه: *او تیاکی وچاودلی* د پښو چی دغه باید داسی وی: د *پښو تیاکی وچاودلی* او نور دغسی تراکیب چی د پارسی ژبی اثر پکی ښکاره دی.

سلیمان که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی، او اکثرا پښتو سوچه الفاظ لیکی، خو بیا هم د ده نثر د پارسی کلماتو له خلطه نه دی خالی او دغه محیطی اثر یی قبول کړی دی، وګوری دی د روزګار کلمه کټ مټ هغسی استعمالوی، لکه د پارسی ژبی پاخه پخوانی لیکوال.

بیهقی لیکی: *و به روزگار سلطان ماضی چون معدان والی مکران گذشته شد.*

سلیمان وایی: په *روزګار د غازی شهاب الدین چی پر کفر یرغل و.* بل ځای لیکی: په *روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور سړبن نومیده.*

دغه نور خالص پارسی کلمات هم د ده په نثر کی سته، لکه درخواست، سپاس، درود، خاکپای، خدای مهربان او نور... چی د پارسی ادبی اغیزی د سلیمان په نثر کی راښیی، او دا اغیزی په یوه مشترک چاپیر کی د ژبو تر منځ یو طبیعی او حتمی امر دی، مخصوصا د پښتو او پارسی تر منځ چی له هوی ریښی څخه دوی اریایی ژبی دی.

۳- د عربی اثر

د سلیمان په نثر کی تر پارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او دروند ښکاری او د دی علت همدا دی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو دینی او درسی ژبه وه، او که به چا له علمه سره مینه درلوده، هغه طبعا عربی زده کوله، ځکه علم یوازی په عربی ژبه کی و، او داسی هم ښکاری چی سلیمان یو متدین او تصوف ته مایل او د دینی علومو طالب سړی و، ځکه چی دغه ټول په عربی و نو به سلیمان عربی کتب لوستلی وی، او د ده د حیات په چاپیر کی به د عربی ادبی او دینی او تصوفی اثر خورا کلك او هم ډیر و.

د عربی اثر یوازی په پښتو نثر کی نه دی، بلکه د سامانی او غزنوی دوری د پارسی نثر په شهکارونو لکه د بلعمی تاریخ او تفسیر طبری او د بیهقی تاریخ آل سبکتګین او نورو ټولو کی د عربی نثر هسی واضح او ښکاره اثرونه لری، او د پارسی په نثر کی په څرګند ډول، نو پښتو نثر خو له یوی خوا مستقیما د عربی تر اثر لاندی و او له بلی خوا یی له پارسی نثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استفاده کوله چی هغه هم د عربی له اغیزو څخه خالی نه و، نو له دغو دوو جهتو څخه د سلیمان په نثر کی د عربی اثرونه خورا څرګند او ښکاره دی.

یو پښتون معاصر لیکوال د سلیمان پر نثر هسی لیکی: "غټه خبره چی په دی نثر کی نظر ته راځی دا ده چی په دی کی عربی رنګ معلومیږی، جمله بندی او ادا د پارسی د عربی تاثیر لاندی ده. زه دا نه شم ویلای چی هغه وخت ګوندی د پښتو طبیعی آهنګ دغسی و،بلکه کیدی سی، چی پخپله سلیمان د عربی تعلیم یافته اوسی، نو ده چی د پښتو نثر لیکلی دی، طبعا د عربی تر اثر لاندی راغلی دی. د سلیمان په عربی تعلیم باندی دا خبره دلالت کوی، چی د ده په نثر کی عربی الفاظ لکه قطب، قدوة الواصلین، مراقد او داسی نور شته، او صحیحه خبره دا ده چی په دغه وخت کی پرته له عربی څخه بله د تعلیم ذریعه وه هم نه."

دا چی موږ وویل چی د ده په نثر کی د عربی اثر معلومیږی، د لاندی جملو څخه ښه تر څرګندیږی:

۱. وایم حمد او سپاس د لوی خاوند.

۲. نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی.

۳. سړبڼ نه درلود زامن.

٤. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبڼ ته نصیب کړه دونی زامن چی تر وس تیر سو ګڼون د هغو.

٥. ږکه سوه مزکه د پښتنخا د دوی په کول.

په پورته جملو کی د عربی رنګ څرګند دی. څوک چی د عربی سره آشنایی لری، هغوی پخپله پوهیږی زه نه غواړم چی د نحو او جمله بندی د اصولو په بیان چی یو رقم تحصیل د حاصل دی، خپل مضمون اوږد کړم هو دومره قدری به ووایم چی دغه جملی نن ورځ موږ په پښتو کی څه رنګ ادا کوو وګوری:

۱. د لوی خدای حمد او سپاس وایم.

۲. داسی نقل کاندی چی شیخ بیټنی د کسی په غره اوسیده.

۳. سړبڼ زامن نه درلودل.

٤. مهربان خدای د اسماعیل په برکت سړبن ته دونی زامن ورکړه چی اوس د هغو ګڼون تر وس تیر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د دوی په کول د پښتونخوا زمکه ډکه شوه.[۱]

اوس که موږ د سلیمان ماکو دغه څو جملې په غور وګورو نو په ټولو جملو کې فعل تر خپلو متعلقو مفاعیلو دمخه راغلی دی، چې دا د عربي اثر ښکاري، مثلا که لومړی جمله په عربي وی نو به *الحمدلله العظیم* وی چې د پښتو جملې رنګ یې هم دغسې دی. او د عربي د تقلید اثر پکې ځلیږي، او دا د عربي ژبې د جمله بندی تقلید له ۴۰۰ هـ ق څخه په پارسي کې هم مروج و، چې د بیهقي دا جملې یې ښه څرګندوی: *امیر گرد بر گرد قلعه بگشت، جنگ جایها بدید، ننمود پیش چشمش و همت بلند و شجاعش آن قلعه و مردان بس چیزی*. بل ځای وایي: *امیر نشاط شراب کرد، و ننمود بس طربی که دلش سخت مشغول بود*.

په پښتو جملو کې چې د سلیمان له نثر را واخستلی سوی، کټ مټ دغه اثر څرګند دی، لکه چې هم تاسې ته ښکاره سوه دغسې هم *نقل کاوه سی* یا *هسی نقل کاندی* د عربي اثر دی، چې لیکوالو به د عنعنی پر وخت راوړ او دا رسم هم په پښتو او هم په پارسي کې پاته سوی دی.

د سلیمان ماکو د نثر ممیزات

اوس هم چې د پښتو د لومړی نثر اساسي عناصر یعنی د پښتو او پارسي او عربي اغیزی وڅیړلی سوی یو څو مهم ادبي ممیزات هم لاندی ذکر کیږي، چې په دی نثر کې لیده سی.

۱. ایجاز

د سلیمان د نثر یو څرګند مزیت د جملو ایجاز دی، چې دغه ممیزه یې د پارسي له قدیمه نثره سره شریکه ده، تر غزنویانو دمخه تر (۴۰۰ هـ ق) پخوا د پارسي نثر نهایت مواجز او جملې یې لنډی دی، چې دی مطلب ته ما دمخه اشاره وکړه.

---

[۱] کابل کلنی ۱۳۱۹ ش کال ۳۴۲ مخ د مرحوم خادم لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. توصیف او توضیح

د سلیمان په نثر کی ځینی جملی داسی سته چي فقط د توصیف او ښو ځرګندولو لپاره راوړلی سوی دی، دا مزیت د پارسی په سامانی سبك کی لږ و، خو د غزنوی دوری لیکوالو ښه پسی ډیر کړ او د مطلب د روښانولو لپاره یی ځینی پله پسی جملی راوړلی چی مقاصد ښه پسی واضح سی.[۷]

د مثال په ډول: *په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی ځمکو پایږم.* بل مثال: *شیخ بیټنی هوسید په غره باندی او هلته دیره و.* بل مثال: *د دوی په خدمت خاکپای وم، او هر کله په سلام ورته ولاړ.* چی په دغو مثالو کی دوهمی جملی د توضیح او توصیف لپاره راغلی دی.

۳. د افعالو تکرار

د پارسی پخوانی لیکوال تر غزنوی دوری دمخه د هری جملی لپاره د فعل ذکر لازم کڼی که څه هم یو فعل په جملو کی مسلسلاً تکرار لا هم سی د افعالو تکرار لکه وروسته چی یو ادبی عیب وګڼل سو، د سامانی عصر په نثر کی عیب نه و، بلکه د الفاظو تکرار او د جملو تکرار هم کیده، او دغه تکرار په اوستا او پهلوی ژبو کی هم و، چی پارسی ژبی ته راغلی و، او دا یو قدیم ادبی سنت ګڼل کیده.[۸]

د مثال په ډول رودکی د ځوانی د غاښو په صفت کی داسی وایی: *سپید سیم رده بود و در و مرجان بود، ستاره سحری بود و قطره باران بود.* چی *بود* څلور واره پکی تکرار سوی دی، یا مثلا لکه دا جملی چی د (۳٦۰ هـ ق) د حدودو دی: *من خواستم که کتابی بنا کنم و هر چه شایسته اندرو یاد کنم... و بس قوتها شان پیدا کنم.*[۹]د سلیمان په نثر کی هم دغه د افعالو تکرار سته چی د قدیمو نثرو اثر دی او کله دونی ډیر افعال ذکر کوی چی په یوه لیکه کی څو مکرر فعلونه راوړی، د مثال په ډول: *بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی توینه، خدای ته ناری کړی غلبلی کړی، پاړکي لرینه.* و ګوری پنځه فعله په یوه سطر کی سره یو ځای سوی دی، چی دوه کټ مټ تکرار هم دی.

---

[۷] سبك شناسی ج ۲ ص ٦۹

[۸] سبك شناسی ج ۲ ص ۵۵

[۹] الابنیه عن حقایق الادویه، د ابو منصور علی هروی لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته باید دا هیر نه سی چه د ژبی دغه طبیعی او روان سبك ډیر ښه دی، او د افعالو د حذف او عطف ناروا دود وروسته رواج سوی دی، چی کله کله د کلام رنگ او خوند هم ور واوړی. موږ باید په اوسنی نثر کی دغه د افعالو د حذف بدعت رواج نه کړو، او د قدیم طبیعی او خوږ سبك پیروی وکړو.

٤. د روابطو حذفول

لکه دمخه چی مو وویل قدماوو د فعل تکرار عیب نه باله، او یو فعل یی مکرر هم د څو جملو په پای کی راوړ، خو تر (٤٠٠هـ ق) را وروسته په غزنوی دوره کی لیکوالو په مطعاطفو جملو کی په قرینه سره د ځینو روابطو حذف رواج کړ، او کلام ته یی ېو راز نوی بلاغت وباخښه. د مثال په ډول د بیهقی په دی جملو کی *است* رابط فعل محذوف دی: خیمه *مسلمانی ملك است و ستون پادشاه و طناب و میخها* رعیت. وروسته *ماند* فعل دری ځایه حذف سوی دی:پس چون نگاه کرده آید، *اصل ستونست*، و خیمه بدان بپا *بست و هر گه وی سست شد و بیفتاد* نه خیمه و نه *طناب و* نه میخ. هم چی باید داسی وای: نه خیمه ماند، نه طناب ماند نه میخ ماند.[10]

د سلیمان نثر لکه د تکرار افعال زوړ خاصیت چی لری دغسی هم د غزنوی دوری د پارسی رنگ پکی ښکاری، او اکثر افعال حذفوی، او له تکراره یی ځان ژغوری. د مثال په ډول:*وایم حمد و سپاس د لوی خاوند*، *او درود پر محمد مصطفی چی دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو*..چی یو *وایم* له درو ده سره او بل *دی* له رحمته سره محذوف دی.

٥. د ترمیم حروف

د سلیمان د نثر یوه بله مهمه ممیزه دا ده چی د افعالو په پای کی د ترنم یو نون زیاتوی. او دا هغه خاصیت دی، چی وروسته د پیر روښان او درویزه په سبك کی خورا ډیر سوی او یو فنی رنگ یی موندلی دی، یعنی د مسجعو جملو په پای کی د ترنم یو نه زیاتیږی. دا ترنم د پښتو لنډیو په آخرنیو سلایبلونو کی عام دی، لکه خورینه، کوینه، راوړینه، د خوری، کوی، او راوړی حالی افعالو پر ځای. مثالونه: او سندری کړینه، یا اوښی تویوینه یا پاړکی لرینه. چی دلته د کړی، تویوی، لری افعال کافی دی او *(نه)* زاید دی.

---

[10] سبك شناسی ج ۲، ص ۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سجع او موازنه

پخوانو لیکوالو به کله په جملو کی د سجع او موازنی په ډول کلمات راوړل چه د پارسی نثر په سامانی او غزنوی دوره کی دا رعایت لږ و، مگر وروسته چی فنی نثر د عربی په تقلید پیدا سو، دا کار ډیر مبتذل او عام سو. بیهقی هم کله داسی اشجاع لری، د مثال په ډول: *فصلی خوانم از دنیای فریبنده، بیك دست شکر پاشنده، و بدیگر دست زهر کشنده.*[11] د سلیمان نثر که څه هم مسجع نه دی خو لکه بیهقی او نور کله داسی موازن او مسجع کلمات لری او لکه چی وویل سوه، د افعالو په پای پوری یونه د ترنم لپاره نښلوی، چی مسجع هم سی دا جملی هم دغسی رنگ لری: *او مراقد اولیا او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل.*یا په *جوبله کی ملکیار دا پارکی وویل، چی غازیان وپاریدل او په* څیر د زمریو *ور توی سول.* دا د سلیمان په نثر کی ځنی داسی اثرونه نه سته چي د پارسی د سامانی او غزنوی دوری سره نژدی کیږی او کوم ادبی جریان چی تر ده دمخه دری څلور قرنه په منځنی آسیا کی موجود و سلیمان له هم هغه څخه متاثر ښکاری. اما دا زموږ استنتاج او څیرنی چی فقط د ده د کتاب پر یوه څو مخو باندی سوی دی، په کامل ډول د هغه عصر د نثر عمومی ممیزات نه سی ښوولای، البته که بل یو منثور اثر له دغه عصره، زموږ په لاس کی وای نو به مو د حتم او یقین په ډول څه ویلی وای. له دی جهته هم له دغه بحث او پلټنی تکمیل هغه وخت ته پریږدو، چی د پښتو نثر نوری زړی نمونی پیدا سی. او ښایی چی دا کار زموږ آیندگان پای ته ورسوی. او دغه اوسنی ارمانونه او منتج معلومات یا نقض کی یا تایید.

د سلیمان د نثر ځینی ناوړ ترکیبونه

تر اوسه موږ د سلیمان د نثر ښیگړی در وښودلی، او د پارسی او عربی کومی اغیزی چی پکی ښکاری تحلیل سوی. په دی نثر کی ځینی غوټه او سره نغښتلی عبارات او تراکیب هم سته چی ناوړ او غیر متحسن ښکاری. ځکه د کتاب بشپړه نسخه نسته، او هم دا څو

[11] سبك شناسی ج۲، ص۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼي چې پیدا سوي دي په خورا بد خط دي، او سړی نسي ویلای چې دغه تعقیدات او ناوړه تراکیب پخپله د مولف او که د ناسخ او لیکونکی تصرف یا سهو ده؟

موږ چې د دغو څو پاڼو شیاق او سباق ته ګورو، ځکه چې د مولف نثر سهل روان او خوږ دی نو دا ویلای سو، چې دغه یو څو جملې او مغلق تراکیب به د ناسخ تصرف یا سهو وي.

دا لاندی تعابیر څرګند او خواږه او د بلاغت له اصولو سره سم په نظر نه راځي:

موسی چې ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چې سند باله سی. لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی دی، د سنزر لاس ونیو وګروهید او پر نرې د ستن رغو وه.

متن

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو، لوی لوی رحمتونه دي وي د هغه استازی پر آل او یارانو چې دواړه جهانه په دوی دی روښان اما بعد زه غریب خاوری سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزی چې په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی مځکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځیدم او مراقد او اولیا او واصلینو می پلټل، او په هر لوری می کاملان موندل، او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ.

چې له دی سفره په کور کی کښینستم او تناکی می وچاودلی د پښو، بیا پاڅیدلم او له ښښتنه می مرستون سوم چې احوال د هغو کاملانو وکاږم او د دوی چې هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه به لولی اوس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکر قدوة الواصلین شیخ مشایخ بیټنی

چی د خدای په پیژندګلوی تر ټولو، لوی او بزرګ، نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی او هلته ډیره او ده به هر کله ښبنتن باله او روزه به و، په شپو به د خدای په عبادت بوخت و.

نقل هسی کاندی یارانو چی په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو، د اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غره، چی زه هلته تللی وم.

نقل کاندی چی بیټنی سپین ږری سو، نو ده به هر کله ښبنتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کاله او د سړبن او غرغشتی په کول کی برکت کښیږده، بادار قبول کړه د ده درخواست، او ډکه سوه زمکه د پښتنخا د دوی په کول.

نقل کاوه سی چی شیخ بیټنی به ډیر تر ډیر دا سندری لولی او د کسی غره کی به ګرځیده په شپی:

لویه خدایه، لویه خدایه	ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوی کی	ټوله ژوی په ځاری کی
دلته دی د غرو لمنی	زموږ کیږدی دی پګی پلنی
دا وګړی ډیر کړی خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!
دلته لږ زموږ اور بل دی	وږ کورګی دی وږ بورجل دی
مینه ستا کی موږ میشته یو	بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مزکه نغښته ستا ده	د مړو وده، له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروښانده، او هم هوري مړ سو.

نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بریٔ وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کتارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شېخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل.

نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ځښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی په جوبله کی ملکیار دا پاړکی وویل، چی غازیان وپاریدل، او په ځیر د زمرو ور توی سول:

ځښتن مو مل دی — اوس مو یرغل دی
ایواد د بل دی — غازیانو گوری
ځښتن مو مل دی

توری تیری کړی — دښن مو پری کړی — منگولی سری کړی
څه له به تښتو
ځښتن مو مل دی

گه ټینگ کړو زړونه — پر بری یونه — چی زمری یونه
اسلام را څخه دی
ځښتن مو مل دی

غازیانو راسی — ټول شا و خوا سی — د شهاب په ملا سی
د شهاب په ملا سی
ځښتن مو مل دی

نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه به تل تتله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به (یی) کاوه داشیخ د سرښن زوی و:

تښته وکړه له ابلیسه — چی ابلیس لعین ښکاره سی
هلته ورکه پلوشه سی — ټول نری توره تیاره سی
سړی وران سی له ابلیسه — غوغ د پس په کتاره سی
که هر چا ابلیس خرڅ کړ — نو بی هلته ننداره سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ابلیس ته پړ سو　　　　　نو پر کور د ویر ناره سی

نقل کاوه سی چی بختیار می ستر ستانه و، له د نه څرګند سوی دی، هغه کرامات چی مو وګروهید او وویل موسی چی ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی، لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی (و) د سنزر لاس (یی) ونیو وګروهید او پر نړی (یی) د ستن ړغو وه، او د خدای وګړیه به (یی) را بلل په سمی څو چی بمیا سو د وګړېه. بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړي، پاړکی لرینه چی یو یی دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ　　　　　راته وګوره ملوکی!
په بیلتون کی دی وباسم　　　　　له خوړ منه زړګی کوکی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

د بیلتون اورونه بل دی　　　　　هر ګړی می زړګی سوځی
لیونی یمه د مینی　　　　　سوځم زه لکه پیلوځی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!
غوړولی دی اوربل دی　　　　　اور زما په زړګی بل دی
زه بختېار خاوری ایری شوم　　　　　په اور سوی می کوګل دی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیقات

د دی کتاب دغه څو پاڼی چی دمخه راوړل سوی، په هغو کی د شیخ بیټنی ذکر داسی سوی دی: *نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا گران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو گڼون د هغو...*[١٢]

نعمت الله هم دغه عنعنه په مخزن افغانی کی هسی لیکی: *نقل است که سربن برادر کلان بیتنی مفلس بود و از سعادت فرزند هم محروم بود. روزی سربن به خانه برادر خود که شیخ بیتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعا تو در باب جمیع خلایق مستجاب است در باب من توجه نمیفرمایی. حضرت شیخ بیت فرمود که یك پسر مرا ببر و پرورش نما... آخرالامر شیخ پسر خود اسماعیل را به برادر خود سربنی داد...*[١٣] په دی ډول زموږ لمړی مورخ سلیمان ماکو قول خو تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی. مگر یو له بله ربط او نژدیوالی سره لری او دا ښکاره کوی چی تر زرم هجری کال مخکی هم د شیخ بیټنی له بابته پښتنو معنعن او مستند روایات درلودل.

د شیخ بیټنی نور روایات موږ ته نه دی معلوم او نه د ده د ژوند وخت مورخانو تصریح کړیدی. فقط له پټی خزانی له لیکونو څخه ښکاری چی اسماعیل د بیټ نیکه زوی د خرښبون معاصر و، دغه سړی په کال ٤١١ هـ ق مړ سوی دی، نو چی د اسماعیل د ژوند وخت د ٤٠٠ هجری حدود وی، ښایی چی پلار او اکا یی هم د ٣٥٠ ه په حدودو کی ژوندی وی.

د شیخ بیټنی اشعار

د پښتو په پخوا نو اشعارو کی د شیخ بیټنی یو مناجات ډیر قیمیتی دی، او دا ادبی ټوټه سلیمان ماکو پخپله تذکره کی هسی راوړی: *نقل کاندی چی شیخ بیټنی سپین ږیری*

---

[١٢] د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا

[١٣] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو، نو ده چي هر کله ښښتن ستايه، او رب ته به يې درخواست کاوه چې زما په کول او سړين او غرغښت په کول برکت کنبيږده، بادار قبول کړ د ده درخواست، او يکه سوه ځمکه د پښتونخوا د دوی په کول. نقل کاوه سی چی حضرت شيخ بيټنی به ډير تر ډيره دا سندری ولولی او د کسی غره کی به گرزيده په شپې:

لويه خدايه، لويه خدايه! *ستا په مينه په هر ځايه*

لکه چې وويل سوه، دا شعر د ٣٥٠ه په حدودو اړه لری، او له الفاظو او کلماتو يی هم دغه مطلب ښکاری هغه لغات او کلمات چې پکی راغلی دی، اوس ځينی په دغو معناوو مړه دی، مثلا ژوی اوس څوک د مخلوق او حيوان په معنی نه وايی، فقط په زړو ادبياتو کی کله کله وينو او که دغه کلمه په فعلی معنی واخلو يعنی (ژوند کوی) دا تعبير هم زوړ دی، او اوس مستعمل نه دی. دغسی هسك هم دلته د آسمان په معنی دی او دا کلمه پدغه مفهوم ډيره زړه ده، پخوا يی آسمان ته هسك وايه مگر اوس هر لوړ شی ته هسك وايو او دا لغوی تحول وروستنی دی. لکه د عربی سما چی آسمان ته هم وايی، او د هر ځای لوړي خوا ته هم وايی.

پر دی شعر د پرديو ژبو اغيزه هم لږ ده او له هغو زړو اثارو څخه دی کوم چې په غرو کی ويل سوی دی، او د عربی او پارسی ژبو له اغيزو څخه تش وی، لکه د امير کروړ او لوديانو اشعار، مثلا په ټول شعر کی يوه پردی کلمه نسته او فقط د خدای مشترکه کلمه لری، چی هغه هم ښايی د پښتو په ريښو کی ډيره نژدی وی، او د دی سوچه توب علت هم دا دی چی بيټ نيکه په کوه سليمان کی اوسيد او پر ژبه يی د نورو ژبو اثر نه و سوی. د شعر وزن او عروض هم د پښتو ملی بدلو ته ډير ورته دی او يو تکرار کيدونکی کسر لری (لويه خدايه، لويه خدايه) چی دغه قديم ادبی رنگ تر اوسه هم د پښتنو په بدلو کی ليدل کيږی، او ښکاری چی يو پخوانی ادبی مزيت دی، دا شعر د مضمون او ادبی فکر له پلوه هم پخوانی اريايی سندرو ته ورته دی، ځکه چی په پخوانو اريايی اقوامو کی (کوله–کول) ډير اهميت درلود ، او پر دغه کول باندی اکثر اجتماعی تشکيلات بنا وو، او دوی هر کله خپلی کورنی او کهولونه ډيرول او کورنی يی د ټولو نعمتونو مرکز گڼله.[١٤] د شيخ بيټنی دا شعر که له ريگويدا سره مقابله کړو، نو د مضمون له پلوه له دی مناجات سره نژديوالی لری: خدای د ژوند واکمن دی، مالك الملك دی، دی ښاغلی کورنی سړو ته ورکوی. خدايه موږ ستا مريی يو، بی اولاده، بی

---

[١٤] د گوستا لوبون تمدن هند ص ١٨٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيګڼې مو مه وژنه ...[۱۵]

اسماعيل

د پښتو مورخان او د اَسمأالرجال خاوندان ليکي چې اسماعيل په اصل د شيخ بيټني زوی، خو د خپل تره سړبن په کور کې لوی سوی و نو ځکه په سړبن مشهور دی، لکه سليمان ماکو چې ليکي: *اسماعيل د شيخ بيټني په کور کې لوی سوی و، او د سليمان په غره کې ميشته او هم هوری وفات سو*. دا مورخ وايي: *د اسماعيل مرقد واقع د کسی پر غره چې زه هلته تللی وم...*

دغه روايات نعمت الله هم کټ مټ په مخزن کې داسې تاييد کوی: *چون اسماعيل به سن رشدی رسيد و از رياضات شاقه به مراتب ولايت رسيد و اين شيخ اسماعيل سړبنی پسر حضرت بټ است...شيخ اسماعيل سړبنی قدس سره صاحب عبادت و رياضت شاقه بود و مقتدای وقت به علوم ادنی، کاشف اسرار طريقت و حقيقت بوده در ولايت (روه) چون به وطن مأطوف رسيدند به مقام خواجه منزل گرفتند و خلايق از جايهای دور به ملازمت شتافتند.* سليمان ماکو او نعمت الله هروی دواړه وايي چې د اسماعيل د ژوندانه ځای کوه سليمان و، بل ځای نعمت الله مورخ تصريح کوی چې د ده مزار په هغه ځای کی دی چې وازه خوا يی بولی او وازه خوا د سليمان د غره په لمنو کې ده. علاوه پر دغه په پټه خزانه کی هم د اسماعيل احوال ليکل سوی او وايي چې دی د خرښبون معاصر و، ځکه چې د خرښبون وفات په ٤٢١ ه کی دی نو موږ د اسماعيل د ژوند عصر هم دغه ګڼو.[۱٦]

اسماعيل د خپلي کورنی مشهور عابد او د خدای دوست سړی و، د مخزن افغانی له رواياتو څخه ښکاری چې دی له خپله کوره په سياحت هم تللی و، او له لويو اولياوو سره ملاقی سوی و.

---

[۱۵] ريګويدا، باب ۷، ف ٦، سندره ۷

[۱٦] پټه خزانه د ۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسماعیل اشعار

د اسماعیل اشعار موږ ته په دوو وسیلو را رسیدلی دی، لومړی شعر یی هغه دی چی سلیمان ماکو پخپله تذکره کی په دی ډول را نقل کړی دی: *نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه تل تر تله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاڼکی ویل او ږغ به یی کاوه دا شیخ د سړبن زوی و.*

تښته وکړه له ابلیسه　　　　چی ابلیس لعین ښکاره سی

ټول پاڼکی په متن کی راغلی دی. د اسماعیل یو بل شعر چی د ده پر خاندانی احساساتو دلالت کوی ، د پټی خزانی لیکوال په دی شرح لیکی: *هسی وایی* چی یو وقت *خرشبون بابا د اسماعېل د سړبن او بیټنی نیکه په مخ کی ناست و، د دوی کور و د کسی پر غره نو خرښبون د پلار او تره له خوا* په *تګ او رخصت ماذون سو، اسماعیل* نیکه *داسی ناری وکړلی:*

که یون دی یون دی　　　　مخ کی بیلتون دی
که وروره وروره　　　　خرښبون وروره
ته چی بیلتون کړی　　　　زما ویر وګوره
چی ځی مرغی له　　　　توری کرغی له
همزولی پاته　　　　ځی چی برغی له
د خدای دپاره　　　　خرښبون یاره
چی هیر مو نه کړی　　　　زموز کول واړه
زړه می رپیږی　　　　یار می بیلیږی
بیلتون یی اور دی　　　　ځان په سوځیږی

لکه چی معلومه ده اسماعیل یو روحانی او د متصوفینو مل سړی و، نو ځکه د ده په لومړنی شعر کی د وعظ او تلقین او نصیحت رنګ سته. او ځینی عربی لغات هم پکی راغلی دی، چی د ده روحانی حیات ښکاره کوی، اما دوهم شعر خاص په ملی وزن دی او د پښتو ژبی د مخصوصو عروضو او آهنګ نمایندګی کوی، او پردی لغات هم نه لری، نو ځکه ویلای سو چي دا شعر هم د پښتو ژبی په زړه دوره اړه لری، او په هغو اشعارو کی حسابیږی، چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو ژبو اثر پر لږ سوی دی، او داسی ناری تر اوسه هم د پښتو ژبی په افسانو کی سته چی شعری وزن او عروض یی مخصوص دی، او په یوه خاص آهنګ ویل کیږی.

ملکیار غرشین

غرشین د پښتنو یو مشهور ستانه قوم دی، چی پخوا یی یو وچ غر سر سبز او آباد کړی و، نو ځکه دوی غرشین بولی، او دا قوم د کندهار خواوو کی اوسی او په شمیر ډیر لږ دی.[17]

ملکیار له دغه قومه یو خورا ستانه او مشهور سړی دی، چی د پښتنو مورخانو د ده ذکر پخپلو مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله هروی لیکی چی: *ملکیار د شیخ ابوبکر طوسی معاصر او په ډیلی کی یی یو ځای درلود، چی سلطان شهاب الدین غوری د ملتان د یرغل پر وخت ده ته بخښلی و، او د ده مرقد هم هوری دی.*[18]

دا روایت چی نعمت الله کښلی دی، څو سوه کاله دمخه سلیمان ماکو همدغسی روایت راوړی دی او ځنی ښکاری چی د ملکیار د ژوند وخت د سلطان معز الدین غوری عصر و او دی په جګړو کی د سلطان ملګری هم و ځکه چی سلطان لومړی پلا پر ملتان په ۵۷۱ ه حمله کړی وه، نو د ده د حیات زمانه هم په دغو وختو کی تخمین کولای سو.

سلیمان ماکو د ده په احوال کی هسی لیکی: *نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی ورونښانده، او هم هوری مړ سو. نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شیخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل. نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی.*[19]

---

[17] حیات افغانی ص ۱۵۲

[18] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو له دغه بیانه ښکاری چی ملکیار یو غښتلی او توریالی سړی هم و، او د توری او ادب له څښتنانو څخه و چی د سلطان سره یی په جهادو او جګړو کی ملګری کړله، داسی ښکاری چی ملکیار تر جنګیالی توب او توریالی توب علاوه، ادبی ذوق هم درلود، پخپله هم شاعر و، او د نورو پښتنو شاعرانو اشعار یی تل لوستل، لکه چی سلیمان ماکو د شیخ اسماعیل سړبنی شعرونه د ملکیار له خولی را نقل ګړی دی.

د زهد، تصوف او عرفان له پلوه هم ملکیار ښه شهرت لری. او مورخان د ده له نامه سره پران هم لیکی او د ده عرفانی شهرت دونی ډیر و چی تخمینا دوه نیم سوه کاله وروسته سلطان فیروز شاه (۷۲۵–۷۹۰ هـ ق) ډیلی ته نژدی فیروز آباد بنا کړ نو هلته دی پاچا د شیخ ملکیار پران په یادګار یو سرای هم جوړ کړ چی د هغه عصر مورخ ضیأ الدین برنی یی په ۷۵۸ ه ق کال ذکر کوی لکه چی مورخان تصریح کوی.[20] ملکیار په دهلی کی اوسیده، او هم هوری مړ سو، او په دغه ښار کی د شیخ ابوبکر طوسی له مزاره سره یو ځای ښخ دی او سلیمان ماکو د ده یو شعر داسی را نقل کړی.

پر هغه میدان کی شیخ ملکیار د سلطان معز الدین د لښکرو سره یو ځای جنګیدی او نژدی و چی د سلطان لښکر ماته وکړی، نو دی توریالی ادیب او عارف یوه د ننګ او جنګ سندره وویله، او لښکریان یی همت شجاعت او توریالیتوب ته تشویق کړل. څو په پای کی بریالی سوه، او د جنګ پر ډګر یی سوبه په برخه سوه.

سلیمان لیکی: په جوبله کی *ملکیار دا پاړکی وویل غازیان وپاریدل او په څیر د زمریو ور توی سول.*

څښتن مو مل دی   اوس مو یرغل دی   هیواد د بل دی

د ملکیار دا شعر چی په بشپړ ډول د تذکرة الاولیا په متن کی محفوظ دی، د قدیمو اقوامو د حسیاتو او رجز رنګ لری، له هغو سندرو څخه دی، چی پخوانو پښتنو به د جګړی پر میدان ویلی، او مقصد یی دا و چی د زلمو احساسات تاوده کړی او پر جنګ یی ښه وپاروی. د دی شعر عروضی کیف او الفاظ او کلمات سوچه دی. او لکه نور وګړنی (عوامی) اشعار یو تکراریدونکی کسر هم لری. چی د هر بند په پای کی ویل کیږی، او د پښتو د

---

[19] تذکرة الاولیا

[20] تاریخ فیروز شاهی ص ۱۳٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخصوصو اشعارو یو ښه خاصیت دی. شاعر په حقیقت کی یو مبلغ هم دی، او په هر ځای او هره موقع کی د خپلو ویناوو د اغیزمن کولو لپاره د بیان طرز او اسلوب داسی ټاکی چی د ده وینا پر اوریدونکو باندی اغیزه وکړی او د شعر مقصد حاصل شی.

په دی پاړکی کی هم ملکیار د غوری سلطان د جنګیالو د پارولو دپاره دوی ته داسی خطابونه کړی دی، چی باید په اوریدلو یی متاثر سوی وی، او په دوی کی یو ملی او دینی احساس پیدا سوی وی. دا پاړکی بیله نومو نور ټول سوچه پښتو دی، او په آخر پاړکی کی (ملا) د ملګری او همراهی په معنی زړه کلمه ده، چی د اسعد سوری په قصیده کی هم راغلی ده. او له دی څخه هم ښکاری چی دا شعر د پښتو ژبی په قدیمه دوره اړه لری، او په دغه وخت کی لا داسی قدیم کلمات مړه نه وه او له استعماله نه وه لویدلی. د پښتو په پخوانیو اشعارو کی د امیر کروړ سوری تر شعر وروسته دا لومړی جنګی اثر دی، مګر فرق یی دونی دی، چی امیر کروړ پخپل شعر کی د یوه زبردست او غښتلی قاید رنګ لری او د یو نامور اتل په ډول شعر وایی خو ملکیار دلته د یو مبلغ په دود خبری کوی، او غواړي چي ملي احساسات په ديني تبليغ کي وغورځوي او له خپله عرفانی مقامه هم کار واخلی، او د شعر په وسیله د لښکرو روح تقویه کړی نو ملکیار په پخوانو شاعرانو کی هم عارف و هم شاعر، هم جنګیالی او دا دری سره خواوی د ده په شعر کی سته.

قطب الدین بختیار

قطب الدین د احمد زوی د موسی لمسی په قوم پښتون بختیار او د خپل عصر له نومیالیو څخه چی تر اوسه هم په هند کی لوی شهرت لری. پردیو مورخانو دا سړی نه دی پیژندلی او د ده پښتونوالی ذکر یی نه دی کړی. مګر د پښتنو مورخانو دی د پښتنو په عرفانی مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله په مخزن کی د ده مناقب په تفصیل راوړی، او داسی وایی: حضرت *خواجه قطب الدین بختیار کا کی قدس الله سره نام پدر شان احمد بن موسی است ساکن اوش بود که از توابع بغداد است، و تولد آن برگزیده در سنه پانصد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد، چون سال عمر ایشان به بیست و پنج رسید، حضرت معین الدین سجزی با آن مکان تشریف آورد خواجه قطب الدین بختیار دست انابث بذیل هدایت ایشان در آورده مرید شد...بعد بر فاقت شیخ جلال الدین متوجه هندوستان شدند در بلده ملتان به*

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوث العالم شیخ بهاالدین ذکر یا ملاقات نمودند...[۲۱]

په دی ډول نعمت الله د پښتنو مورخ قطب الدین بختیار د خپل کتاب په ډیرو ځایو کی دی (قطب افغان) بولی، او د ده د نورو هم قومانو مشاهیرو نومونه هم راوړی لکه خواجه یحیی بختیار، شیخ شهاب بختیار شاه ابوبکر بختیار او نور.

دا خو ښکاره ده چی بختیار د پښتنو یو خورا مشهور او ستانه قوم دی، چی تر اوسه هم د سلیمان غره په شا او خوا کی پوندگی او سوداگری کوی، نو ځکه چی پردی مورخان د پښتنو په دغه قوم نه و خبر نو یی قطب الدین پښتون نه دی لیکلی، تش د ده سره بختیار لیکی، فرشته وایی چی دی په اوش کی زو کړی دی، چی د ماوراً النهر له ښارو څخه و[۲۲] ابو الفضل هم دی د فرغانی د اوش بولی.[۲۳]

اوش یا اوچ خو دوه زاړه ښارونه وه چی د سیحون پر هغه بله غاړه ودان وه[۲۴] ابن خردابه وایی: دا یو لوی کلی و چی له قبا څخه اوه فرسخه لیری و او اوزگند ته لس فرسخه پروت و[۲۵] یاقوت هم دا دوه کلی بیل بیل یادوی اوش له فرغانی څخه او اوچ د سیحون پر غاړه کښی[۲۶] نو که موږ د نورو مورخانو دغه قول چی قطب الدین په اوش کی اوسیده منو ځکه چي د ده پښتنواله پښتنو مورخانو تصدیق کړی ده، نو دا ویلای سو چی د ده نیکه یا پلار به هغی خوا ته تللی او قطب الدین به هلته زو کړی وی. دلته دا خبره هم د غور وړ ده چي زموږ پښتون مورخ سلیمان ماکو په خپله تذکره کی د دی قطب الدین ذکر داسی کړی دی *نقل کاوه سی چی بختیاری ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی مو وگروهید او پر نړی (یی) د ستن پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی.*[۲۷] دا روایت خو د قطب الدین د نیکه تگ له خپله وطنه ثابتوی، مگر د ماوراً النهر پر ځای

---

[۲۱] مخزن قلمی افغانی

[۲۲] تاریخ فرشته ص ۳۲۸

[۲۳] آئین اکبری ج۲ ص ۱۶۹

[۲۴] حدود العالم ص ۲٤

[۲۵] المسالك و الممالك ص ۳۰

[۲۶] معجم البلدان ج۱ ص ۳۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سند ښیی که موږ دقت وکړو، په سند کی هم په دغو وختو کی یو ښار ودان و چی اوچ یا اوچه بلل کیده، مورخان یی د سلطان معز الدین غوری په فتوحاتو گی د ملتان سره یو ځای راوړی[28] او دا ښکاری چی اوچ د سند یو مشهور ښار و.

نو که د قطب الدین پلار او نیکه په دغه ښار کی اوسیدلی وی ځکه چي د قطب الدین او د ده د پلار نور عرفانی معاصرین هم په ملتان گي و، نو به د سلیمان ماکو قول اصح وی، په هر صورت قطب الدین خو پښتون و، چی یی له خپله قومه بختیارانو څخة تللی یا د سند په اوچ یا د ماوراَ النهر په اوش کی اوسید، لکه دمخه چی وویل سوه، په هند کی یی شهرت موندلی دی.

قطب الدین د مخزن افغانی اوآئین اکبری او مخبرالواصلین په قول د لومړی خور په ١٤ په ٦٣٣هـ او (فرشته ٦٣٤هـ) د عمر پر ٤٨ کال وفات او په دهلی کی ښخ سو، چی تر اوسه یی مزار ډیر مشهور دی.

د قطب الدین اشعار

د قطب الدین علمی او عرفانی شهرت خو له تیرو لیکنو څخه تاسی ته ښکاره سو، چی دا نومړی بختیاری پښتون په عرفانی دنیا کی څونی لوړ مقام لری، او اکثر د اولیاوو تذکره نگاران د ده احوال ذکر کوی. مگر دا عارف د پښتو یو خورا ښه شاعر هم دی، چی سلیمان ماکو یی پخپله تذکره کی د مناقبه تر شرح وروسته یوه عشقی سندره هسی را نقل کوی، او ځکه چی سلیمان د ده معاصر دی، نو یی قول د منلو وړ هم دی: بختیار په پښتو *سندری کړینه اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړی، پارکی لرینه چی یو یی دا دی:*

ویر می زړه سوری سوری کړ راته وگوره ملوکی!

په دی شعر کی د پښتو شعر زوړ اثر او سلاست سته، یوه پردی کلمه په گډه نه ده، او د ادا پول یی هم ساده اما ډیر بلیغ دی، د مینی واردات او د مین زړه احساسات یی ښه پکی څرگند کړی دی. دا شعر لکه اوسنی عامیانه اشعار تکراریدونکی کسر هم لری. داسی

---

[27] د سلیمان ماکو تذکره

[28] تاریخ معصومی ص ٣٣، تاریخ مبارک شاهی ص٥–٦، طبقات اکبری ج٢ ص٦٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاری چی قطب افغانی د مینی په دنیا کی تاوده جذبات لرل، او سلیمان ماکو چی د ده معاصر دی، دغه عشقی احساسات یی په داسی ډول بیانوی: *تل ژاړی، او ناری او غلبلی کړی، او د عشق سندری لولی، له دغو عشقی نارو او سندرو څخه یوه سندره اوس موږ ته پاته ده، چی د شاعر د زړه درد او سوزناکه جذبات ښکاره کوی*

قطب یو د پارسی لوی دیوان هم لری، چی ټول عشقی غزلیات دی او له هغو څخه هم د ده عشقی جذبات ښکاری، مگر په پارسی کی د ده اشعار ډیر ښه بلیغ او روان نه دی، ځکه چی اصلی او مورنی ژبه یی پښتو وه، نو یی په پارسی هغسی اشعار نه دی ویلی چی د پارسی د لوړو شاعرانو سره مقابله وکړی، په اکثرو پارسی اشعارو کی تعقید او شعری عیوب سته، لکه دا شعر:

هر که رابر سر کوی تو مقامش باشد   شربت وصل تو هر لحظه به کامش باشد

په لومړی مسری کی (را) او بیا مقامش (ش) بیخونده دی، او دا دواړه په یوه جمله کی په دغه ډول سره یو ځای کول هم د بلاغت له اصولو سره نه ښایی، که دا لاندی ابیات هم ولولی، دغه خبره به ښه څرگنده سی، او هم به مو د ده د پارسی کلام نمونه لوستلی وی.

ای خاک درت به فرق سر تاج   محتاج تو هم غنی و محتاج
هستی وجود عاشقان را   کردی که به کرشمه تو تاراج
از دولت عشق تو دل من   چون بحر عمیق گشته مواج
از مملکت وجود عشقت   هر چیز که بود کرد خراج
خامی که زنده ام از انا الحق   بر دار زینش همچو حلاج
محتاج تو قطب دین نه تنهاست   باشد بتو کاینات محتاج

که د دغه پارسی دیوان انتساب قطب افغان ته ثابت سی، نو به موږ ووایو په رښتیا چی دا د یو غیر پارسی زبان سړی کلام دی، چی پارسی یی خپله ژبه نه وه او یو پښتون به داسی ماته گوډه پارسی وایی. که څه هم لوړه غزله د ویونکی د فکر پوخوالی ښیی خو ژبه یی هغومره پخه، سوچه او خوږه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله
علیه وسلم چې دی پادار د کونینو او رحمت د عالمونو لوی نو
رحمتونه دې وي د بخه استاذ کبیر آل او یاران چې زه
یادوي د روښان اما العلا زه غریب خادم سلیمان ځوی د یار
خان ما کو صاحبزاده چې وباله دارغسان تو سند م او په [illegible] کو یا ام
په سن د [illegible] صوه د هجرت [illegible] او د [illegible]
کلیوکر [illegible] اوم افنده اولیاء دوا [illegible] [illegible] ز [illegible] لوی م
کا ملان مرندل او ددوی [illegible] خالکاری [illegible] او هر کله [illegible] وته
دلارې چې [illegible] په کورنیس [illegible] [illegible] و [illegible] او [illegible]
پا [illegible] اوله [illegible] ستوران [illegible] چې [illegible] د [illegible] لوو کار
او دوی چې [illegible] وبا و [illegible] کړد او [illegible] او [illegible] قدوة
الواصلین شیخ المشایخ ستهنی هم د خدای په [illegible]
مقبولو لوی کاو [illegible] نقل کاندی چې شیخ ستهنه [illegible] عمر
دکسی پاندېکا او [illegible] ډیره او د [illegible] بلا
او روزه [illegible] د خدای په عبادت [illegible]

بـ د

ستهنی
نقل کاندي پاک الوچی په روزګار د شیخ
کښې د [illegible] چې [illegible] او [illegible] شیخ
خوراکران [illegible] ندرلرزا من او [illegible] کله [illegible]
خیل ورورت [illegible] خیل ځوی اسماعیل ورکاوه
او [illegible] د [illegible] کا د خدای مهربان د
اسماعیل په برکت [illegible] نصیب کړ
دوی زامن چې او [illegible] (کیږون) [illegible]
اسماعیل [illegible] مبارک واقع د کسی [illegible]
زه [illegible] نقل کاندی چې [illegible] [illegible]
نوده [illegible] او [illegible]
است کا [illegible] او [illegible] او [illegible]
کول کښې برکت کښېښوده یادار [illegible]
خو است او [illegible] د [illegible]

په کړل نقل کاوه شي چې شيخ ښتني بسيد ...
د بېرداسنبرري لولوس او کسي غ کښې ب
کمر جيد په شپې لوي خداي لوي خداي ښنا په
مين په سر ځاي غ ملار دي درنا وي کښې
لمقل زوي په ځاري کښې د لنه د دعوه طني
زمن کړ دي د بېګني پلني داو ... ديرکړل
خداي لوي لوي خداي دي د لنه لبز زمبز اور
بل دي وره کور کړي د ده وبه لبور يل دي
مين ستاکړي مر مشتر بو بل د ځاپ
مله تله نه بيو سک ومزکړ نعبته
ستا د ده مرو ذله نا د د پالزستا دخدا لوي خدي
لور

بجګا دغازي شهاب الدين چې بر اهر غل و
نقل کاوه شي چې په روز
شيخ ملک ارنج غ ښين ستالنه وبم ملکري و د شهاب الدين چې
د بلي ښس نعغه سنسر اعمل اهوبي ورونسا بره اوبم ښوري مر
ښو نقل کاوه شي چې په بوبله کښې مسلمانانته ښناکړليه
کفار عړي وکړلي ناوې مسلمانانو شي کها وه کفاروبه کړل او
بنا او دښته بري وکړي ناتهاپه شيخ ملکيار غي اوسر د ښن مه
غل دکاوه او د ښرست ووژل نور ده مسلمانانو هم
د ملکيار تر ايسح لوري وکيږي او دښته سره وموډېدل
دښته ستر ښتن دوي ت په مسلمانان د شيخ ددرکړ
لوسوب او برکي چې ګوا م نه وبه بر نځ شوي د
ځاستمک په شيخ ټهان کښې په بوبله کښې ملکيار د
ناړي و دا چې غازيان چهار بېلا او په ښر دارموبو
ورنوي ښرول ښنبر موږل دي اوس صوبرغل دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

الواد د بل ډلی فاله یاد کوری ښتتن موصل ډک وری تری
کمری ما د بنن مو سر کرمی منکلی سری کری ټخله بې لښتو
ښتنی مو مل ډک تیک کړی زدون بر سو
بی زمری لیون اسلام را نخه ډی ښتن کو مل ډک
غاړ یا او راشی قبول شا و خوانی ډیرشها سهلا منی شمشیر
موصل نی تل او وه شی بچی شیخ بهار ستان ته تلل تلل
شیخ اسماعیل سنترستان ته یار کی ولی او سبوغ بې کا
دا شیخ د سرنیا بجوړه و نښته کړ لرا لبیسی ابلیس
لعین نیکاره شی بلیته ور کړ پوشه شی تول انبیا غور نیا اخی
سری وران شی اسباب بوخی دمیس په کتاره شی سړی
سنځی کمرڅا ابلیس صرانځی کی شو سی بلمه نتدارو
شی کمه سری ابلیس ته پر شو سر کړوډ نیا شی
او

غل سری کاه شی چې بختیاری ستر ستان
... ښتوم ری سخد کرامات چې هو
د کنل زه ... موسی بچی ستر بلار و د قطب
... بختیار الو نخه اه ښتنت و بیر الواد
بچې سپینه ... لترد نی بجوړی د موسی شیخ
الحمد ... لری ستان ور کړ شوی د ستر لاس
... وکړو ... او پر نری د ستن ته غوواه
... کړ بیه ... رالل سمی خوچی بیمبا
شنو روکړ به بختیار په ښتو سند ری کړ بینه ارنبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو ښیو بینه څه ای رت، نارکه غبلی کړیا هر کښ لرښینه ځي

لیه دادګل هریدم زړه مسوری مسوری که راته و

ګوره ملوکې په بیلتون کې د دیا مینم لخوږ منا زړګی کوکا

راځه وګوره ملوکې راځه ګوره ملوکې د بیلتون اور د مینا

بل دی سرګیږی می زړګی شو بڅې لیونی یم دیین څو ټم زه

لکه بیلتون راته د ګوره ملوکې راته و

ګوره ملوکې راته وګوره ملوکې غوږ ولی دی اور

بل دی اور ژړا په زړګی بل دی زه بختیار نماوری

ایری شوم په اور شوی م کوګل دی راته وګوره ملوکې

راته

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library